

**TISIC
LET
RADOŠTI
A
SIVIUTKU**

AJ WEJ-WEJ

**TISIC
LET
RADOŠTI
SIVIUTKŮ**

PAVIĚTI

Tisíc let radostí a smutku

Vyšlo také v tištěné verzi

**Pa
se
ka**

Aj Wej Wej

Tisíc let radostí a smutku – e-kniha
Copyright © Paseka, 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

AJ WEJ-WEJ

**TISÍC
LET
RADOSTÍ
A
SMUTKŮ**

PAMĚTI

PŘELOŽIL PAVEL KOLMAČKA

1000 YEARS OF JOYS AND SORROWS

Copyright © 2021 by Ai Weiwei

All rights reserved

This translation published by arrangement with

Crown Publishers, an imprint of the Crown Publishing Group,
a division of Penguin Random House LLC

Translation © Pavel Kolmačka, 2023

ISBN tištěné knihy: 978-80-7637-288-7

ISBN ePUB: 978-80-7637-451-5

ISBN MOBI (Kindle): 978-80-7637-452-2

ISBN PDF: 978-80-7637-453-9

TUTO KNIHU VĚNUJI
SVÝM RODIČŮM
A SVÉMU SYNOVI.

OBSAH

Kapitola 1.	Průzračná noc	11
Kapitola 2.	Srdce planou	22
Kapitola 3.	Na čínskou zem padá sníh	45
Kapitola 4.	Vstříc slunci	61
Kapitola 5.	Nová epocha	79
Kapitola 6.	Zahradníkův sen	98
Kapitola 7.	Z dalekého severovýchodu na daleký severozápad	118
Kapitola 8.	Svět je váš	130
Kapitola 9.	Svobodnější než vítr	139
Kapitola 10.	Demokracie, nebo diktatura?	157
Kapitola 11.	„New York, New York“	164
Kapitola 12.	Perspektiva	193
Kapitola 13.	FAKE Design	211
Kapitola 14.	Pohádka	223
Kapitola 15.	Občanské vyšetřování	242
Kapitola 16.	Narušování veřejného pořádku	252
Kapitola 17.	Krabí hostina	272
Kapitola 18.	Osmdesát jedna dní	288
Kapitola 19.	Žijeme, jak nejlépe umíme	320
	Doslov	356
	Poděkování	361
	Reprodukována díla a jejich zdroje	365
	Redakční poznámka	367

Y A R K H O T O

Jako když městem táhne karavana

Povyk hlasů mísí se s cinkotem velbloudích zvonců

Tržiště žijí stejným shonem jako dřív

Neustálým proudem povozů a koní

Ale kdeže – nádherný palác

Leží v troskách

Z tisíce let radostí a smutků

Tu není ani stopy

Vy, kteří žijete, žijte, jak nejlépe umíte

Nespoléhejte se, že zem uchová vzpomínky

A J Č H I N G, 1980

Průzračná noc

*Na cestě propuká hlučný smích
Skupina opilců klopýtá spící vsí
Klábosí, míří do spících polí
V této noci, v této průzračné noci*

VERŠE Z BÁSNĚ „PRŮZRAČNÁ NOC“,
KTEROU MŮJ OTEC NAPSAL V ROCE 1932
V ŠANGHAJSKÉ VĚZNICI

Narodil jsem se v roce 1957, osm let po založení „Nové Číny“. Mému otci bylo čtyřicet sedm. Když jsem vyrůstal, otec zřídka-kdy hovořil o minulosti, protože všechno bylo obestřeno hustou mlhou vládnoucího politického narativu, a kdybych se vyptával na skutečný průběh událostí, riskoval bych reakci tak hněvivou, že jsem na něco takového ani nepomyslel. V uspokojování požadků nového řádu Číňané trpěli tím, jak slábl duchovní život, a ztratili schopnost říkat věci tak, jak jsou.

Bylo to o půlstoletí dříve, než jsem o těch věcech začal uvažovat. Třetího dubna 2011, když jsem se chystal k odletu z Pekingského mezinárodního letiště, se na mne sesypal houf policistů v civilu a já vzápětí na jedenaosmdesát dní zmizel v černé díře. Během věznění jsem začal přemítat o minulosti: myslel jsem hlavně na svého otce a zkoušel si představit, jak se mu o osmdesát let dříve žilo za mřížemi kuomintangského vězení. Uvědomil jsem si, že o jeho utrpení vím velmi málo a že jsem se nikdy aktivně nezajímal o jeho prožitky. V době, kdy jsem vyrůstal, nás

ideologická indoktrinace vystavovala intenzivnímu a agresivnímu světlu, v němž naše vzpomínky mizely jako stíny. Vzpomínky znamenaly břemeno a nejlepší bylo s nimi skoncovat. Lidé brzy ztratili nejen vůli, ale i sílu pamatovat si. Když včerejšek, dnešek a zítřek splývají v nerozeznatelnou změť, paměť – kromě toho, že představuje potenciální nebezpečí – nemá skoro žádný význam. Mé nejranější vzpomínky jsou často fragmenty. Když jsem byl malý, svět se mi jevil jako rozdělená obrazovka. Na jedné polovině se naparovali američtí imperialisté ve smokinzích a cylindrech a s vycházkovými holemi v rukou, následovaní svými honicími psy: Brity, Francouzi, Němci, Italy a Japonci spolu s reakcionáři Kuomintangu pevně usazenými na Tchaj-wanu. Ve druhé půlce stál Mao Ce-tung obklopený slunečnicemi, totiž národy Asie, Afriky a Latinské Ameriky usilujícími o nezávislost a osvození od kolonialismu a imperialismu. My jsme byli světlo a budoucnost. Na propagandistických obrázcích stál vietnamský vůdce „dědeček“ Ho Či Min v čele nebojácných mladých Vietnamců s bambusovými klobouky a s puškami namířenými na americké bojové letouny na obloze. Denně nás krmili hrdinskými příběhy o jejich vítězstvích nad yankeeskými bandity. Mezi oběma stranami zela nepřeklenutelná propast.

V této éře bez informací byla osobní volba jako okřehek plouvoucí na hladině, byla slabá a bez kořenů. Paměť zbavená výživy individuálními zájmy a sklony vysychala, praskala a drolila se: „Proletariát musí osvobodit celé lidstvo, ještě než se ono osvobodí od něj,“ říkalo se. Po všech otřesech, jež Čína zažila, byly ryzí emoce a osobní paměť redukovány na drobounké útržky a snadno nahrazovány diskurzem boje a permanentní revoluce.

Otec byl naštěstí spisovatel. V poezii zachytil pocity vryté hluboko v srdci, přestože ty malé potůčky poctivosti a upřímnosti neměly v mnoha situacích, kdy s sebou politické povodně strhávaly a braly vše, přirozený prostor. Dnes už mohu po té bouři jen sbírat rozptýlené trosky a sestavovat z nich jakýsi obraz, byť neúplný.

V roce, kdy jsem se narodil, rozpoutal Mao Ce-tung politickou bouři – kampaň proti pravičákům, jež měla společnost očistit od „pravicových“ intelektuálů kritizujících vládu. Vír, který pohltit otce, obrátil vzhůru nohama i můj život a zanechal ve mně stopu, kterou si nesu dodnes. Jako vůdčího „pravičáka“ mezi čínskými spisovateli otce poslali do vyhnanství a na „převýchovu prací“, a prudce tak ukončili relativně pohodlný život, kterého si užíval od roku 1949, kdy byl založen nový režim. Nejdříve nás vyhnali do mrazivé divočiny na dalekém severovýchodě a pak nás přesunuli do města Š'-che-c' na úpatí pohoří Tchien-šan v provincii Sin-ťiang. Ukryli jsme se jako loďka před tajfunem, dokud politické větry zase nenabraly jiný směr.

V roce 1967 vstoupila Maova „kulturní revoluce“ do nové etapy a můj otec, vnímaný teď jako šířitel buržoazní literatury a umění, se spolu s dalšími trockisty, odpadlíky a protistranickými živly dostal znovu na černou listinu ideologických nepřátel. Bylo mi skoro deset a události, jež následovaly, mě poznamenaly na celý život.

V květnu toho roku nás doma navštívil jeden z vůdčích revolučních radikálů v Š'-che-c'. Řekl, že si otec žil až moc pohodlně a že ho pošlou do vzdálené polovojeenské výrobní jednotky na „převýchovu“.

Otec na to neřekl nic.

„Čekáte, že vám uspořádáme večírek na rozloučenou?“ ušklíbl se ten člověk.

Brzy nato před našimi dveřmi zastavil nákladák „Osvobození“. Naložili jsme na něj několik kusů nábytku a hromadu uhlí a nahoru hodili stočené příkrývky – skoro nic jiného jsme stejně neměli. Začalo mrholit, otec nasedl do kabiny a můj nevlastní bratr Kao Ťien a já jsme se vyškrábali na korbu a skrčili se pod plachtu. Mířili jsme k okraji pouště Gurbantünggüt, jíž místní říkali „Malá Sibiř“.

Matka se rozhodla, že s námi nepojede a raději vezme mého

bratříčka Aj Tana do Pekingu. Po deseti letech v exilu už nebyla nejmladší a vyhlídky na život v ještě primitivnějších podmínkách těžko nesla. Jít dál, než bylo Š'-che-c', už nebyla ochotná. Rodina se nedala udržet pohromadě. Neprosil jsem matku, aby šla s námi, ani jsem nenaléhal, aby nám nechala bratříčka. Zarytě jsem mlčel, nerozloučil jsem se s ní a ani se nezeptal, jestli se k nám vrátí. Nevzpomínám si, jak dlouho trvalo, než jsme je ztratili z očí. Pokud šlo o mě, zůstat nebo odjet vyšlo nastejno. Stejně jsme o tom nerozhodovali my.

Nákladák kodrcal po nekonečné prašné silnici se spoustou jam a výmolů, strašně drncal a já se musel pevně držet rámu, abych nevyletěl do vzduchu. Rohož vedle nás smetl poryv větru, jen se zazmítala a zmizela v oblaku prachu zvířeného za námi.

Po několika hodinách natrásání vůz konečně zastavil na kraji pouště. Dorazili jsme do cíle, do výrobní a stavební jednotky vojenského okrsku provincie Sin-ťiang, zemědělská divize 8, pluk 23, pobočný závod 3, rota 2. Byla to jedna z mnoha jednotek v čínských pohraničních regionech, založených v padesátých letech s dvojím účelem. V čase míru výrobní a stavební jednotky připravovaly půdu pro zúrodnění a zapojovaly se do zemědělské produkce, čímž posilovaly národní ekonomiku. Když hrozila válka s některým ze sousedů nebo když došlo k nepokojům mezi obyvateli z řad etnických menšin, dělníci se chopili své vojenské role a pomáhali bránit národ. Později jsme na vlastní kůži poznali i další funkci těchto jednotek – ubytování delikventů vyhoštěných z jejich rodných domovů po celé Číně.

Smrákalo se a odkudsi z řady nízkých chatrčí se nesl zvuk flétny. Venku postávalo několik mladých dělníků a zvědavě nás pozorovalo. Přidělili nám místnost zařízenou pouze jednou dvojitou postelí. Otec a já jsme tam přenesli stolek a čtyři židle přivezené z Š'-che-c'. Podlaha byla z udusané hlíny a zdi z hliněných cihel, z nichž trčela sláma. Do prázdné lahvičky od léků jsem nalil trochu petroleje, do víčka jsem vyvrtal díрку a provlékl jí kousek tkaničky a hned jsme měli i prostou lampu.

Otec v životě mnoho nepotřeboval, kromě času na čtení a psaní. Míval málo povinností. O domácnost se vždycky starala matka a nikdy od nás nečekala, že přiložíme ruku k dílu. Teď jsme však zůstali jen otec, Kao Tchien a já a řád naší domácnosti vzbuzoval zvědavost jiných dělníků, drsných „válečníků vojenského statku“. Měli dost neomalené otázky. „To je tvůj děda?“ ptali se mě. Nebo: „Stejská se ti po mámě?“ Časem jsem se naučil starat o domácnost sám.

Pokusil jsem se postavit pícku, kvůli teplu a abychom si mohli ohřát vodu. Jenže kouř z ní šel všude, jen ne do komína, takže mě štípaly oči a dusil jsem se, dokud jsem nepřišel na to, že musím dole otevřít dvířka, aby měl komín tah. Na starosti jsem měl i další domácí práce jako nošení vody ze studny, vyzvedávání jídla z kantýny, topení dřevem a vybírání žhavého popela. Někdo ty věci dělat musel a často jsem ten někdo byl prostě já.

Minulost jsme vnímali jako cosi odtrženého od naší nové existence – společného neměly nic kromě vycházejícího a zapadajícího slunce. Náš život teď vypadal jako výcvikový kurz přežití v divočině, šlo jen o to mít dost štěstí a skutečně přežít. Podnik výrobních jednotek ležel obrácen k severu, k poušti o rozloze Švýcarska. Když jsem ji viděl poprvé, rozrušilo mě to tak, že jsem se pustil přes vyprahlý písek a běžel tak dlouho, až jsem nemohl popadnout dech. Pak jsem sebou praštil na zem a zíral na nekonečné modré nebe. Vzrušení mě však brzo přešlo. Pod pálicím sluncem na poušti člověk nenacházel ani náznak stínu a slaná pláň se svou bělostí vypadala, jako by ji pokrýval tlustý koberec

sněhu. Při každém náporu horkého větru se rozkymácely trnité keře a zrníčka písku mě bodala do tváře jako jehly.

Dělníci pocházeli z rozličného prostředí a jejich tajemnou, nedělitelnou minulost jim tenhle pohraniční region pomáhal hodit za hlavu. Zapomenuti komunitami, k nimž kdysi patřili, žili jen své tady a teď. Mnozí patřili do stigmatizovaných „pěti černých kategorií“, byli to statkáři, bohatí sedláci, kontrarevolucionáři, rozkladné živly a pravičáci.

Nebo byli tak jako já děti příslušníků některé z těchto kategorií. Někteří se rekrutovali z bývalých vojáků a jiní zase z mladých, o něž jejich rodné obce nestály, nebo z uprchlíků ze zbídačelých oblastí čínského venkova. Tady aspoň mohli utéct před hladem tím, že zúrodňovali pustinu a pěstovali dost plodin na to, aby se nasýtili.

Mého otce zprvu přidělili k vedoucímu lesnické skupiny. Aby ho izolovali a omezili jeho neblahý vliv, nařídili mu, ať sám prořezává stromy, a posílali ho pryč s velikými nůžkami a pilkou. Jilmy a hlošiny, které nikdo nestříhal od té doby, co je zasadili, se rozbužely tak, že vypadaly spíš jako keře než stromy. Kmeny měly ohlodané a okousané od ovcí a boční větve rašily do všech stran. Otec si však svou novou práci brzy oblíbil, protože měl stromy rád a rád se držel dál od davu.

Já zatím ráno chodil s dalšími šesti či sedmi druháky a třetáky do školy, kde v jediné třídě učil jediný učitel. Starším dětem podnik žádné vzdělání neposkytoval, a tak můj o pět let starší bratr Kao Ťien navštěvoval střední školu u jiné výrobní jednotky, kde pobýval na internátě.

Po škole jsem vzal termosku a šel dlouho a dlouho za otcem. Zdálky jsem ho pozoroval, jak obchází strom, tu a tam seřízne větve a pak několik kroků poodstoupí, aby zkontroloval, zda jsou strany vyvážené. Když si konečně všiml, že přicházím, několik vteřin mu trvalo, než se uvolnil. Vzpomínám si, jak si jednou otřel čelo a zhltnul vodu, kterou jsem mu přinesl. Potom mi podal jilmovou větev, kterou předtím uřízl. Snažil se odstranit

všechny boule a kazy, takže byla hladká a lesklá jako prastaré žezlo.

V sídle podniku se nacházel přednáškový sál s fasádou ozdobenou pěticípou hvězdou, jejíž svítivá červeň vybledla do světle rezavé barvy. U výrobních jednotek měl přednáškový sál stejný význam jako svatyně předků za starých časů. Sály tohoto typu se nyní stavěly po celé Číně, v továrnách i družstvech, ve vládních organizacích, školách a armádních jednotkách. Nad pódiem visel Maův portrét s Marxem a Engelsem po levici a Leninem a Stalinem po pravici a všichni společně hleděli dovnitř a zároveň kamsi do dálky.

Bez ohledu na to, jak vyčerpávající byla ten který den práce, v podniku se každý večer po jídle konala schůze. Pod ostrým světlem rtuťové výbojky si 240 dělníků a jejich rodinní příslušníci rozestavěli židle a poslouchali ideologické školení politického instruktora a jeho analýzu politického vývoje na celonárodní úrovni. V té době, kdy „politika“ pronikala do všech oblastí života, člověk musel za rozbřesku každý den žádat před začátkem práce nebo studia předsedu Maa o pokyny a na konci dne se konal podobný rituál hlášení předsedovi, jakého pokroku se v práci nebo studiu dosáhlo. Politický instruktor měl poskytnout směrnice k plnění stranické linie, zavádění stranické politiky a vykonávání rozhodnutí a direktiv vyšších míst a také ke studiu marxismu-leninismu a myšlenek Mao Ce-tunga. Poté velitel zhodnotil celodenní práci a stanovil úkoly pro následující den.

Jedince z pěti černých kategorií obvykle povolali na kraj pódia, kde měli pokorně sklonit hlavu směrem k posluchačům dole.

I když nebylo pochyb, že je otec v sále, předsedající hodnostář zakřičel: „Je velký pravičák Aj Čching zde?“ Přidat „velký“ před „pravičáka“ se v případě mého otce rozumělo samo sebou vzhledem k jeho pověsti a vlivu spisovatele. Při jedné příležitosti ho dokonce pranýřovali jako „buržoazního romanopisce“, což bylo zvláštní, protože se proslavil poezií. Posluchače však ve skutečnosti vůbec nezajímalo, kdo otec je nebo co v životě dělal. Všechno, co se na schůzi řeklo, se bralo jako standardní procedura a věc naprosto rozumná, protože revoluce potřebovala nepřátele – bez nich by lid pociťoval hluboký neklid.

Když otce zavolali, vstal ze židle, protlačil se davem a zaujal místo na pódiu. Hluboce se sklonil na znamení, že uznává své zločiny, a vlasy mu přitom spadly do čela. Posluchačstvo na okamžik ztichlo a pak se vrátilo ke své běžné bezstarostnosti, děti zvesela pobíhaly, muži drsně žertovali a ženy kojily nebo pletly či louskaly v zubech slunečnicová semínka a klábosily.

Když funkcionář na pódiu řekl: „Nyní necháme velkého pravičáka Aj Čchinga odejít,“ otec chvatně opustil sál. Nikdy předem nevěděl, zda ho pustí. Všechno záleželo na tom, zda se měla, nebo neměla číst „poslední směrnice“ předsedy Maa. Když se číst měla, lidé jako otec u toho být nesměli.

V prvních letech kulturní revoluce se téměř každý den nebo každý večer tlumočily směrnice předsedy Maa. Podnikový zapisovatel je slovo od slova a řádek po řádku napsal tak, jak mu je přečetli do telefonu, a text se pak veřejně četl na večerní schůzi. Tato poselství měla podobnou funkci jako noční tweety Donalda Trumpa, když ještě byl prezidentem. Předávala vůdcovy myšlenky přímo jeho oddaným stoupencům, čímž se zvyšovala posvátnost jeho autority. V čínském případě šla prohlášení ještě dál, protože vyžadovala naprostou poslušnost. Jakmile se směrnice přečetly, kakofonie gongů a bubnů oslavila předání Maovy moudrosti a vlila do posluchačů novou energii. Zde i po celé zemi se takové výjevy odehrávaly den co den a vydávání „nejnovějších směrnic“ ustalo až po mnoha letech.

Učili nás, že kulturní revoluce je „hlubší a širší nové stadium vývoje socialistické revoluce“ a „revoluce, jež se dotýká samotných duší lidí“. Měla „vypudit držitele moci, kteří se dali kapitalistickou cestou, provést kritiku buržoazně reakčních akademických ‚autorit‘, kritiku ideologie buržoazie a všech vykořisťovatelských tříd a reformovat vzdělávání, kulturu a všechno, co v nadstavbě není v souladu se socialistickou ekonomickou základnou, aby se konsolidoval a rozvinul socialistický systém“. V čase mého dětství tenhle nabubřelý jazyk doslova prosákl každodenním životem, a přestože se jeho smysl dal jen těžko uchopit, měl v sobě cosi hypnotického či narkotického. Všichni jím byli posedlí.

Přednáškový sál sloužil také jako jídelna. Každý den v době jídla musel můj otec stát u vchodu, bušit do starého smaltovaného umyvadla a oznamovat všem, že je pravičák a zločinec. Zkrátka se stal čímsi samozřejmým a dělníci kolem něj procházeli bez povšimnutí a řadili se do fronty před výdejním okénkem. Tam odevzdali stravenky a zarecitovali citát z předsedy Maa, načež jim kuchař naběračkou naložil porci jídla. Kuchař recitoval citát současně se strážníkem a stvrzoval tak svou oddanost revoluci. Náš život byl jeviště, kde všichni automaticky hráli přidělenou roli: pokud by se otec neobjevil na svém obvyklém místě u vchodu do sálu, mohlo by to znamenat, že se blíží nějaká větší rána osudu, a lidé by dostali strach.

V tomto období ponuré rutiny a materiálního nedostatku sloužila kuchyně jako ústřední bod, k němuž se soustředila představitost lidí, i když se ze dne na den měnilo jen málo. Ráno co ráno kuchař míchal kukuřičnou mouku s teplou vodou, těsto pak dal do metrového cedníku, načež naskládal pět takových cedníků do železného hrnce a třicet minut je vařil v páře. Když zvedl poklici, celou kuchyni zahalila pára a kuchař krájel kukuřičný chléb svisle a vodorovně. Každý ten hranatý kus vážil dvacet deka. Aby ukázal, že nikomu nenadržuje, veřejně bloky vážil. Stejný kukuřičný chleba se podával od prvního do posledního dne v roce kromě

1. května (při Svátku práce) a 1. října (kdy se slavil vznik Čínské lidové republiky). Tehdy měl kukuřičný chleba navíc tenkou červenou vrstvu z cukru a snad z čínských datlí. Když měl někdo dost štěstí a našel v kukuřičném chlebu čínskou datli, vždycky to vyvolalo rozruch. Podnik měl velké lány kukuřice, k jídlu jsme však nikdy neměli čerstvou kukuřičnou mouku, pouze „zrno z válečné pomoci“, jež se skladovalo kdovíjak dlouho, při polykání škrábalo v krku a páchlo plísní a benzinem.

Každý z nás – otec, Kao Tien a já – jsme dostávali příspěvek 15 jüanů měsíčně, což v té době bylo něco přes 5 dolarů. Příjem nás všech dohromady tedy činil jen 45 jüanů měsíčně, přičemž běžný dělnický plat byl 38,92 jüanu. Otec kouřil levné cigarety, jež stály 5 fenů za balíček a vydávaly štiplavý pach ohořelého dřeva. Cigareta často po několika šlucích zhasla. Od těchto cigaret měl otcův vojenský vařák o pár děr navíc. Zápalky se klasifikovaly jako „materiál bojové pohotovosti“ a každé rodině byla přidělena jedna krabička na měsíc. Zápalky nám často došly a pro zatopení v píce jsem si musel půjčovat oheň od sousedů.

Aby ušetřil, přešel otec na kouření tabáku, který se v podniku pěstoval. Ze starých účtenek jsme smotávali malé papírové válečky, jež jsme plnili drcenými tabákovými listy, až byly úplně napěchované. Každý večer jsem otci pomohl ubalit asi dvacet cigaret a pak je úhledně srovnal do modrobílého porcelánového džbánu, jemuž se nějak podařilo uniknout zkáze při nájezdu Rudé gardy na náš bývalý domov. Rukojeť a víčko byly z čistého stříbra a na džbánu byla namalovaná lávka přes potok, mládenec s citerou a skalní výčnělek opodál, malá smuteční vrba a chatrč s doškovou střechou a pootevřeným oknem v dřevěném rámu. Lesk bílého porcelánu a kobaltové modři toho džbánu rozsvítil i ten nejtemnější kout.

Když padla noc a na pšeničná pole venku se snesla neproniknutelná tma, v níž neustále bzučel hmyz, sedávali jsme s otcem každý z jedné strany našeho stolku a ve světle petrolejky naše postavy vrhaly stíny – jeden velký, jeden malý – na stěnu za námi.

Moje mysl byla často prázdná jako ta místnost, bez představ a vzpomínek, otec a já jsme byli jako dva cizinci, kteří si nemají co říct. Často jsem prostě jen zíral do poskakujícího plamene v lampě.

Někdy však, když už mi padala hlava, se otec začal probírat vzpomínkami a nostalgicky vyprávět o své minulosti. Postupně jsem se dostával do míst, kde pobýval, setkával se s muži a ženami, které znal, a začínal poněkud chápat jeho lásky a manželství. Hovořil, jako bych tam ani nebyl. Jeho vyprávění jako by nemělo jiný účel než zabránit tomu, aby proud jeho vzpomínek nevyschl. Na Malé Sibiři nás izolace sblížila a materiální nedostatek s sebou přinesl jiný druh hojnosti a ten utvářel obrysy mého budoucího života.

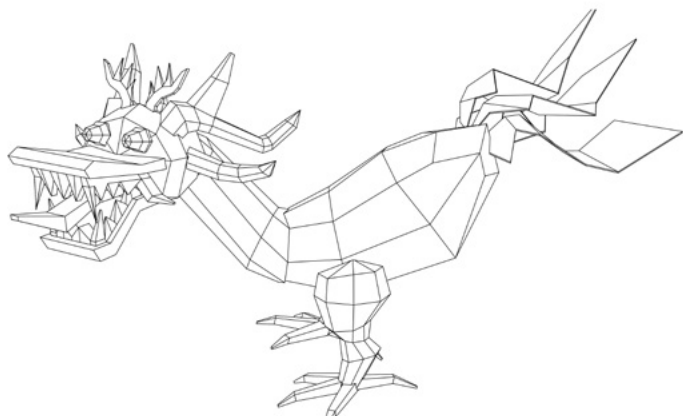
Srdce planou

Můj otec přicházel na svět těžce. Babičce se v těhotenství zdál zvláštní sen, ve kterém její dítě uvázlo na ostrůvku uprostřed pěního moře. Rodina a přátelé se shodli, že to je špatné znamení, a moje babička, již bylo tehdy právě dvacet a dosud se řídila buddhistickými zvyky – později konvertovala ke katolicismu –, denně pálila vonné tyčinky a modlila se za štěstí, avšak úzkost ji neopouštěla. Porod trval dva dny a dvě noci a vystavil ji zkoušce tak těžké, že si sáhla až na samé dno svých sil. Nakonec se však za hedvábnými závěsy červeně lakované a zlacené postele s nebesy přece jen ozval pronikavý pláč děťátka.

Dědeček již měl vymyšlené jméno, vybrané tak, aby nejen odráželo chlapcovo místo v rodové linii, ale aby rovněž podtrhlo morální postoje a prestiž rodiny. Jméno bylo do rodové genealogie zasazeno pečlivě jako perleťový detail do lakované nádoby a mělo neviditelně utvářet budoucnost svého nositele. Bylo to jméno Chaj-čcheng – *chaj* znamená „moře“ a *čcheng* znamená „čistý“.

Otec se narodil sedmnáctý den druhého měsíce druhého roku vlády císaře Süan-tchung – 27. března 1910. Podle tradičního čínského kalendáře ten den připadl na jarní rovnodennost, kdy noc a den jsou stejně dlouhé a celá příroda se raduje z obnovy.

Podle prostých venkovanů děti narozené toho roku „přijely na dračím ocase“. A vskutku, o osmnáct měsíců později ve Wu-čchangu, vzdáleném odtud 500 kilometrů, uskutečnily pokrokové skupiny v armádě puč a zahájily tak revoluci roku 1911. Brzy se od čchingského císařství začaly jedna po druhé odtrhávat jižní

provincie. V roce 1912 dynastie Čching oficiálně skončila a s ní dva tisíce let feudální autokracie.

Pro pověřivce představoval těžký porod neblahé znamení. Dvanáct dní poté se už babička cítila dost dobře, aby mohla přijímat návštěvy, a dědeček pozval věstce, jak bylo v takových případech zvykem. Návštěvník se nejprve vyptával na přesný čas, kdy se dítě narodilo, a pak i na rok, měsíc, den a hodinu narození jeho rodičů. Potom začal číst z velkého kompasu, který si přinesl s sebou.

Po dlouhém a napínavém procesu shromažďování dat věstec vyrukoval s šokujícím orákulem – novorozenec je „ve sporu“ s osudem svých rodičů, a pokud ho budou vychovávat doma, „způsobí jim smrt“. Věštbu si vyložili tak, že o dítě by měl pečovat někdo mimo rodinu. Radost z uvítání prvorozeného vystřídal děs pramenící z toho, že dítě je poslem rodinného neštěstí. I když se dožije dospělosti, mínil věstec, bude nejlepší, když rodičům nebude říkat „otče“ a „matko“, nýbrž „strýčku“ a „teto“.

Věstcova vážnost a obavy na moje prarodiče silně zapůsobily. Jeho výklad se zdál pevný a neotřesitelný jako sama okolní domácnost a jeho chmurné proroctví bylo vepsáno do otcova osudu jako mateřské znaménko.

Můj otec si samozřejmě věstcovy návštěvy nevšímal. Ležel pohodlně v bambusové kolébce v ústraní, aniž by o svém bídném

osudu cokoli tušil, pevně zavinut do peřinky s vyšitým nápisem „DESET TISÍC RADOSTÍ“, a pouze boule na hlavě svědčila o zápasu jeho dlouhého porodu. Otec se narodil do statkářské rodiny ve vesnici Fan-tchien-ťiang v severovýchodní části tehdejší prefektury Ťin-chua v pobřežní provincii Če-ťiang. Moji prarodiče zemřeli dávno předtím, než jsem se narodil. Podle dvou dochovaných portrétních fotografií se zřejmě jeden druhému velmi podobali. Nebýt dědečkovy bradky, manželé by byli takřka k nerozeznání – oba měli kulaté tváře, vysoké čelo, vlasy sčesané dozadu a nápadné oči s koutky lehce svěšenými. Na obrázku jsou úpravně oblečení a tváří se vlídně.

Ve vesnici, čítající asi sto domů, považovali mého dědečka Čung-cuna za kultivovaného člověka. Svému pokojíku říkal „studovna adepta usilujícího o zdokonalení“ a rozvěsil si v něm své vlastní kaligrafie svědčící o jeho vytrvalé práci na osobním rozvoji. V přijímacím pokoji visela dřevěná destička s vyrytými slovy ŠTĚSTÍ PŘEBÝVÁ V RODINNÝCH POUTECH, jež obecněji shrnovala jeho pohled na svět.

Dědeček vlastnil obchod se sójovou omáčkou a další se smíšeným zbožím, v němž se prodávaly věci z dovozu, a vedle řízení těchto obchodů trávil mnoho času sledováním aktuálních událostí a četbou nových knih. Předplatil si *Šen-pao*, noviny v čínštině, jež založil jeden Londýňan usazený v Šanghaji. Když nějaký vesničan chtěl vědět, co se děje ve světě – třeba jak si Čína vede ve válce s Japonskem –, mohl si udělat představu pouhým pohledem do dědečkovy tváře. S oblibou rovněž studoval atlas světa, živě se zajímal o novinky v oblasti předpovídání počasí a čítal si v *Evoluci a etice* Thomase Huxleyho.

Ve vesnici ho pokládali za reformistu. Jako jeden z prvních si ustríhl dlouhý cop, který byl znamením podřízenosti Číňana národnosti Chan mandžuské úřední moci v období vlády dynastie Čching. Dovolil ženám v rodině, aby si nesvazovaly nohy, a své dvě dcery poslal studovat na křesťanskou školu, kterou založila Stella Relyeaová, americká misionářka a spolupracovnice

Americké baptistické společnosti pro zahraniční misii, jež v té době v Číně měla již čtvrt milionu stoupenců. Dědeček byl rovněž členem Mezinárodní spořitelní společnosti, což byla francouzská banka v Šanghaji. Uložit úspory do banky se v té době považovalo za velmi odvážný krok.

Moje babička Liou Sien-čchou pocházela z význačné rodiny ze sousedního okresu I-wu. Po otci porodila ještě dalších sedm dětí, z nichž tři zemřely jako malé, takže otec měl nakonec dva bratry a dvě sestry. Babička byla srdečná a štedrá a služebnictvo často podarovala hrstí melounových semínek či arašídů. Často si s ní povíдали středoškolsí studenti z blízkého okolí, když se tu zastavovali, aby si přečetli noviny a časopisy, které rodina odebírala. I když neuměla číst ani psát, recitovala několik básní z období dynastie Tchang a lidové říkanky a měla rozpustilý smysl pro humor.

V roce 1910, kdy se můj otec narodil, bylo dědečkovi jednadvaacet. Dynastie Čching spěla ke konci své dvoustěšedesátileté vlády, zatímco v Rusku zbývalo pouhých sedm let do carova pádu a nástupu sovětského režimu. Byl to rok, kdy zemřeli Tolstoj a Mark Twain a kdy Edison v dalekém New Jersey vynalezl zvukový film. V Siang-tchanu v provincii Chu-nan chodil sedmnáctiletý Mao Ce-tung stále ještě do školy. Jeho první žena, kterou mu vybrali rodiče k dohodnutému sňatku, zemřela měsíc před otcovým narozením. Avšak Fan-tchien-ťiang podobně jako mnoho jiných čínských vesnic dál podřimoval, bezvýznamný a anonymní.

Krátce po věštcově předpovědi se jedné rolnické rodině ve Fan-tchien-ťiangy narodila holčička, kterou však přinejmenším podle jedné zprávy matka okamžitě utopila, neboť považovala za výhodnější sloužit jako kojná nově narozeného syna rodiny Ťiang než vychovávat dceru, jejíž hodnota byla z dlouhodobého hlediska omezená. Víím, že to zní bezcitně, takové věci se však tehdy děly a nejsou neznámé ani dnes.

Matka holčičky pocházela z rodiny jménem Cchao, jež bydlela v nedaleké vesnici Ta-jie-che (což v překladu znamená Lotos

s velkými listy). Do Fan-tchien-ťiangu přišla jako dětská nevěsta pro vzdáleného a zchudlého člena dědečkovy širší rodiny. Ve Fan-tchien-ťiangu říkali ženě prostě Lotos s velkými listy podle její vesnice, nikdo se nenamáhal zapamatovat si její skutečné jméno. Tak dvaatřicetiletá Lotos s velkými listy začala krmit mého otce svým mateřským mlékem, čímž přilepšila rodinným příjmům a mohla živit svého muže opilce a svých pět dětí. Místní soudili, že s touhle příležitostí se na ni usmálo štěstí.

Od Ťiangů to bylo k domku Lotosu s velkými listy jen kousek. Obydlí sestávalo ze dvou místností s nízkým stropem a zdmi černými od kuchyňského kouře, s dřevěnou postelí v koutě a rozviklaným čtvercovým stolem opodál. Mezerami mezi střešními taškami prosvítaly tenké proužky oblohy a na velkém plochém kameni přede dveřmi mohla Lotos sedět při krmení svěřeného kojence. V té maličké chatrči otec trávil dny a noci, vyjma Nového roku a dalších velkých svátků, kdy ho moji prarodiče brali na pár dní domů.

Na pozemku rodiny Ťiang stál hlavní dům o pěti místnostech a dvě boční jednopatrové dřevěné budovy s trámy, okapy a okny zdobenými řezbami symbolů štěstí a historických výjevů. Dvůr, příjemný a tichý za jakéhokoli počasí, byl dlážděný kamennými kostkami a v kamenné míse vedle nádrže na dešťovou vodu rostly orchideje a chřest. Dědečkovu sídlo a sousedící budovy byly postaveny ve stejném stylu a ze stejných materiálů. Každá z budov se v detailech odlišovala od ostatních, ale všechny byly těsně provázané jako brokát, jehož každá osnova a útek jsou prosyceny Konfuciovým učením. V jejich vzhledu se pojila tvořivost s pečlivou dovedností ve vyjadřování tradičního řádu předávaného po staletí z generace na generaci.

Doma u Lotosu s velkými listy můj otec jídal sladké rýžové koláčky, solené vepřové a křehké bochánky plněné hořčičnými výhonky, jež miloval. Pak jí sedával na klíně u ohně a ona mu vyprávěla příběhy. Žila jen pro něho a pokaždé, když ji zavolal, hned všeho nechala, vzala ho do náruče a jemně přitiskla svou sluncem

osmahlou tvář k jeho bledému obličejíku. Lotos s velkými listy naplnila otcovo rané dětství láskyplným teplem.

Ťin-chua, největší město oblasti, leželo v kotlině ze všech stran obklopené kopci a protínané dvěma řekami, jež se dál spojovaly v jeden tok, který pokračoval na sever. Fan-tchien-ťiang ležel 40 kilometrů severovýchodně od Ťin-chua na hranici okresu I-wu. Severně od vesnice se tyčila hora Dvojvršek, ve správném slunečním svitu zářící teplým odstínem. Zpod balvanů v trnitém porostu tam vyvěral pramen, který si o kus dál razil cestu jílovitou půdou, červenou od oxidů železa, a dodával vláhu rozmanitým rostlinám, mimo jiné bambusu, kafovníkům, jedlím a ořešákům. Krajina byla rovněž poseta kaméliemi, azalkami, granátovníky a vonokvětkami.

Na pahorku hned před vesnicí stály dva prastaré kafovníky. Jejich rozložené větve po staletí tvořily široký listový baldachýn a kolem jejich mohutných kmenů by se muselo chytit za ruce několik lidí, aby je objali. V jednom z kafovníků byla dutina, dost velká, aby si v ní mohly hrát děti, a výklenek, v němž visel obraz buddhy. Vesničané stromu říkali „Stará paní“ a chodili si k němu vyprošovat štěstí pro svoje děti.

Mému otci dlouho trvalo, než začal mluvit, a chodit pořádně začal až ve třech letech. Někteří vesničané ho zprvu považovali za

debílka. Ve čtyřech letech už měl věk na školní vzdělávání, a tak ho dědeček vzal od Lotosu s velkými listy zpět domů. V roce 1915, to už mu bylo pět, se ve vesnici otevřela privátně financovaná základní škola s výtvarnou třídou pod vedením učitele zběhlého v malování a rukodělných činnostech. To v otci probudilo zájem o vytváření věcí vlastníma rukama. Vyrobil si ze dřeva miniaturní domeček s otevíracími dveřmi a okny a zhotovil také kouzelný lampion, působivý jako krasohled. Jednou v zimě mu matka dala ohřívadlo, aby si ohřál ruce, a on ho vzal a houpal s ním ze strany na stranu, až dřevěné uhlí syčelo a prskalo, k úžasu a radosti mladších sourozenců. Když dědeček viděl, jak je otec zaujat vyráběním předmětů, řekl posměšně: „Co kdybychom tě poslali do dílny v chudobinci?“ Rukodělné práce se tehdy těšily pramalé vážnosti.

Dědeček našel i další důvody k nespokojenosti s nejstarším synem. Jednou se mu vykálel vrabec přímo na hlavu. Dědeček si událost vyložil tak, že mu přinese smůlu, proto dal otci dřevěnou mísu a nařídil mu, aby od sousedů přinesl speciální bylinný čaj na „zažehnání neštěstí“. Otec však směrem ke dveřím neudělal ani krok, neboť měl pocit, že je pochůzka pod jeho důstojnost. Dědeček, rozhněvaný tímto projevem vzpurnosti, popadl mísu a narázil ji otci na hlavu tak tvrdě, že mu okraje nádoby rozdrásaly kůži do krve.

Otcovu tetu (manželku dědečkova staršího bratra) to šokovalo, vzala otce stranou a pro útěchu mu usmažila pár vajec. „Když tě bude příště bít,“ řekla, „zase ti usmažím vajíčka, co říkáš?“ Otec souhlasně přikývl. Později napsal na papír: „Otec mě bije – surovec!“ Dědeček lístek našel v zásuvce a od té doby už syna nikdy neuhodil.

Otec nikdy neměl šťastné dětství a jeho vztahy s rodiči byly časem čím dál napjatější. Jednou řekl své malé sestřičce: „Až mamka a taťka umřou, vezmu tě do Chang-čou“ – to bylo hlavní město provincie Če-ťiang, více než 140 kilometrů vzdálené. Babička to slyšela a zavolala ho do haly. Vytáhla z truhlice na peníze dvě

šňůry mincí a pověsila mu je na krk se slovy: „Jestli chceš jít, jdi hned – nemusíš čekat, až umřeme.“ Otec stál při jejím spílání mlčky. V té době už měl své tajemství: jednoho dne odejde daleko, daleko odtud. Uvidí ze světa mnohem víc, než kdy spatřili vesničané, a navštíví místa, o kterých se jim ani nesnilo.

Krátce poté, co skončila první světová válka, svolali spojenci na jaře roku 1919 konferenci do Versailles u Paříže, která měla rozhodnout o mírových podmínkách, a Čína se jí zúčastnila jako jeden z vítězů. Avšak pařížská mírová konference nedbala na požadavek čínských delegátů na územní integritu a místo toho příkla německé koloniální državy v Čching-tau na poloostrově Šan-tung Japonsku. Když ta zpráva dorazila do Číny, vyvolala celonárodní protesty.

Čtvrtého května se asi tři tisíce studentů z pekingských univerzit shromáždilo před impozantní bránou Nebeského klidu, jež představovala jižní vstup do Zakázaného města, a požadovali obranu národní suverenity a odstranění čínských představitelů obviněných z kolaborace s Japonskem. Vzednutí nacionalistického citění, jež se zapsalo do historie jako Hnutí čtvrtého května, se mezi lidmi rychle rozšířilo. Čínští intelektuálové, přesvědčení, že země nutně potřebuje drastickou kulturní proměnu, pokud se má vymanit ze zaostalosti a nedopustit další ponížení, začali v té době agitovat za „pana Demokracii“ a „pana Vědu“ (slůvko „pan“ vyjadřovalo úctu k učiteli) a kritizovat konfucianismus a tradiční mravní řád představující základ císařské vlády. Provolávali „Pryč s krámem rodiny Kchung!“ (hanlivý odkaz na konfuciánskou ideologii), vyzývali mladé lidi, aby si uvědomili, že je Čína v krizi, a vychvalovali svobodu, pokrok a vědu. Tyto myšlenky se již promítly do výuky v Ťin-chua a otcovy učebnice na základní škole poskytovaly základy demokracie a vědy. Mnoho čínských intelektuálů v čele s Čchen Tu-siouem a Li Ta-čaoem, inspirovaných ruskou revolucí, začalo prosazovat marxismus-leninismus. V červnu 1921 Lenin vyslal kandidáta Kominterny operujícího pod krycím

jménem Maring do Šanghaje, aby předsedal prvnímu sjezdu Komunistické strany Číny. Přípravy na sjezd probíhaly v atmosféře strachu a napětí a z obavy před slídivýma očima vlády Kuomintangu bylo místo konání přesunuto na loď na Jižním jezeře v Tia-singu, měste vzdáleném 100 kilometrů.

V programu strany se poprvé objevily pojmy jako „dělnická třída“, „třídní boj“, „diktatura proletariátu“, „odstranění systému kapitalistického vlastnictví“ a „koalice s Třetí internacionálou“. Kongresové dokumenty se tiskly rusky, snad proto, že dosud nebyly vytvořeny čínské ekvivalenty těchto pojmů. Kromě Maringa (holandského komunisty, který se ve skutečnosti jmenoval Hendricus Sneevliet) sjezd navštívil ještě jeden zahraniční delegát: sovětský občan „Nikolskij“, jehož skutečná identita zůstala téměř půl století tajemstvím, a až s pomocí Gorbačova a ruských archivů vyšlo najevo, že se jmenoval Vladimir Abramovič Neiman-Nikolskij. Na Stalinův rozkaz ho v roce 1938 obvinili ze špionáže a zastřelili. Tak Komunistická strana Číny začala svou dlouhou a pestrá historií.

V roce 1925 přijali otce v patnácti letech na internátní Sedmou střední školu v Ťin-chua, umístěnou v sídle někdejšího prince z doby povstání Tchaj-pchingů, velkolepé budově s honosným ústředním sálem. Byla to chlapecká škola a většina žáků pocházela z rodin poměrně zámožných aristokratů z okolních vesnic. Pod vlivem pokrokových tendencí, jež zachvacovaly zemi, se otec identifikoval se západními demokratickými a republikánskými hodnotami a propadl obdivu k takzvané Nové literatuře, vycházející z mluveného lidového jazyka. Jednou měla třída při zkoušce napsat esej v klasickém jazyce a otec vzpurně napsal text v nářečí nazvaný „Každá doba má svou vlastní literaturu“. Na jeho učitele to neudělalo valný dojem. „Nedopečené myšlenky!“ vysmíval se. Otcova naivní obhajoba literatury věrné své době se v Číně nese tkává s velkým pochopením ani dnes.

Zatímco otec pobýval ve škole, Lotos s velkými listy ve svých čtyřiceti šesti letech zemřela. Jejích pět synů hořce plakalo,

a dokonce i její manžel, který jí často v opilosti nadával a bil ji, pár slz uronil. Svůj život prožila v chudobě a na odchod z tohoto světa nedostala nic než chatrnou rakev. Její časná smrt však znamenala, že už se nemusela trápit tím, co by bylo, kdyby její muž zemřel, dělat si těžkou hlavu z toho, že z jejího nejstaršího syna vyrostl lupič, truchlit pro svého druhého syna zabitého při potyčce nebo přemítat o tom, jak se její třetí, čtvrtý a pátý syn budou protloukat životem. V jedné básni, kterou otec napsal o několik let později na památku jejího života plného bojů a protiventství, si představil svou pěstounku, jak sní o tom, že jde na jeho svatbu a jeho krásná nevěsta ji vřele vítá jako „tchyni“, a tesklivě tak vzdal hold zásadní roli, kterou sehrála v jeho raném dětství.

Ve škole otce čím dál víc uchvacovalo umění. V hodinách matematiky se vymlouval, že potřebuje na záchod, utíkal do přírody, tam kreslil a do třídy se vracel, až když hodina končila. Když přijel domů na letní prázdniny, dědeček ho žádal, aby dohlížel na rýžová pole, ale on místo toho vzal své sourozence kreslit do buddhistického chrámu vzdáleného kilometr cesty. Chrám byl vybudován v raném středověku a na nádvoří rostly prastaré cypřiše až do nebe. V hlavním sále stála socha břichatého Buddhya Maitréji pod dvojverším: „Velké břicho může pojmout všechno, co se nedá pojmout / smějící se ústa se smějí všem, kdo jsou k smíchu.“ V souladu s rebelským duchem té doby se otec u buddhy nonšalantně vymočil, aby ukázal své pohrdání náboženstvím.

V květnu 1925, když se otec chystal ke zkouškám, vyšly v Šanghaji do ulic tisíce studentů na protest proti špatnému zacházení japonských podniků s čínskými dělníky. Byla vyslána ozbrojená policie, aby demonstranty pozatýkala, a odpoledne 30. května, když studenti a místní obyvatelé demonstrovali a žádali propuštění zatčených, zahájili britští strážníci palbu. Více než dvacet lidí bylo tehdy zabito či zraněno. Po masakru propukly celostátní stávky

a bojkoty, které vyvíjely tlak na vládu, aby zrušila koloniální základny založené v Číně cizími mocnostmi. Západní státy od poloviny 19. století zřizovaly v pobřežních oblastech čtvrti, v nichž vládli cizinci, a porušovaly tak čínskou suverenitu. V enklávách jako Šanghajská mezinárodní čtvrť a Šanghajská francouzská koncese kontrolovaly cizí úřady občanské záležitosti, výběr daní, soudnictví, represivní složky, vzdělávání, dopravu, poštu a telekomunikace, veřejné práce a služby a hygienická opatření, a dokonce tam měly základnu cizí vojenské oddíly, takže šlo fakticky o stát ve státě.

Na otcově střední škole v Ťin-chua se také probudilo hnutí solidarity s demonstranty v Šanghaji. Studenti pochodovali ulicemi města, mávali vlajkami, vykřikovali protijaponská hesla a vyzývali dělníky ke stávce a obchodníky k uzavření obchodů. Výsledkem byly rozbité vývěsní štíty a výlohy, vyrabované sklady, v nichž lidé hledali dovozové zboží, a hořící hromady britských a japonských výrobků u řeky. Otec, zachvácený revolučním nadšením, se rozhodl jít do Kantonu a zapsat se na Vojenskou akademii Čínské republiky. Když se dědeček dověděl, že jeho nejstarší syn chce zanechat studií, rozzuřil se tak, že s ním přestal mluvit. Vzhledem k dědečkově silnému odporu se otec svého nápadu musel vzdát.

V roce 1927 nepřiliš pevné spojení mezi nacionalisty a komunisty náhle skončilo. Dvanáctého dubna toho roku, když nacionalistická vojska vstoupila do Šanghaje, vydal jejich velitel Čankajšek rozkaz zatýkat a zabíjet komunisty, jejichž úspěch při mobilizaci dělníků vnímal jako ohrožení své autority. Venkovská města jako Ťin-chua následky jeho tvrdého zásahu brzy pocítila. Jednou ráno řekl ředitel školy všem studentům, aby se shromáždili na hřišti. Údajně proto, aby vyslechli projev, ve skutečnosti však vedení školy potřebovalo volný přístup do jejich pokojů, aby mohlo pátrat po zakázaných tiskovinách. Otec se vytratil a vlezl zadním oknem do své ložnice, kde vzal brožurku, kterou právě četl – Plechanovovu *Materialistickou koncepci dějin* –, a zahodil ji

do odtokové strouhy dřív, než ho stačili chytit. Tato cyklostylovaná brožurka ho inspirovala ke studiu marxismu, světového názoru, který hluboce poznamenal jeho život.

Na podzim 1928, po absolvování střední školy, přijali otce na katedru malby nově založené Národní umělecké akademie v Chang-čou. Zahajovací třída měla asi osmdesát studentů a většina vyučujících prošla uměleckým školením v zahraničí. V této škole otec našel útočiště před politickými zmatky.

Chang-čou je známé krásou nedalekého Západního jezera, a kdykoli otec mohl, sbalil si náčiní do tlumoku a vyrazil tam malovat. U lesů na březích jezera nebo v okolních kopcích a polích pečlivě zaznamenával scény, jež ho upoutaly, v tlumených šedých tónech, které měl v oblibě. Byl pilný student a miloval přírodu láskou venkovského kluka. Společensky si udržoval rozpačitý odstup, avšak hluboce soucítil s chudými a trpícími. Podomní obchodníci, převozníci a lidé zapřažení do kár, ale i zbídačelí majitelé doškových chatrčí a jejich špinavé děti, ti všichni byli pravidelnými náměty jeho výtvarných prací.

Mlhavá rána u Západního jezera a stále se měnící atmosféra zanechaly v otci neurčitý pocit samoty a melancholie a v Chang-čou se nikdy doopravdy nezabydlel. Jeho život dostal nový směr, když jeden z jeho obrazů zaujal Lin Feng-miena, tehdy osmdvacetiletého rektora umělecké akademie, který začátkem dvacátých let strávil několik let ve Francii. „Tady se nic nenaučíte,“ řekl Lin mému otci. „Měl byste jít studovat do ciziny.“

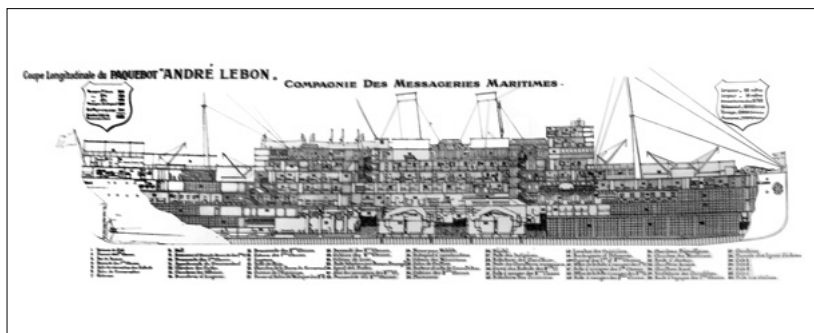
Móda zahraničních studií začala s Hnutím za sebeposílení (1861–1895), když se vláda dynastie Čching v obavách z vnějších i vnitřních hrozeb pokoušela vybudovat průmysl, komunikace a finanční služby západního typu. Státní úředníci si uvědomili, že vyslání studentů na Západ by mohlo sehrát zásadní roli v osvojení západní vědy a techniky. Hned po první světové válce Francie naléhavě potřebovala pracovní síly a začala přijímat čínské studenty do pracovních-studijních programů. Někteří z nich – nejznámější jsou Čou En-laj a Teng Siao-pching – se později stali

prominenty Komunistické strany Číny. Čínská mládež, inspirovaná vírou v komunismus, začala v Evropě – kolébce marxismu – hledat nové myšlenky a teorie, jež by mohly být lékem na čínské choroby.

Lin Feng-mienova rada na otce silně zapůsobila. Aby však mohl studovat v zahraničí, musel přesvědčit dědečka. Když přijel domů na zimní prázdniny, přivedl si s sebou na podporu jednoho z učitelů. „Když půjde do ciziny,“ pravil učitel, „může po návratu vydělat spoustu peněz.“

Dědeček byl skeptický, ale nakonec povolil. Vypáčil prkno v podlaze a vytáhl hrnec plný stříbrných dolarů. Stříbrný dolar měl v té době v Číně značnou cenu. Dalo se za něj koupit osm kilo rýže, tři kila vepřového, dva metry plátna, a někde dokonce i malý kousek půdy. S vážným výrazem a třesoucíma se rukama dědeček odpočítal osm set těchto mincí – stačilo to na otcův lodní lístek a výdaje na živobytí během prvních měsíců ve Francii. Zároveň nařídil, aby se otec po skončení pobytu v zahraničí určitě vrátil. „Ne aby sis to užíval tak, že zapomeneš na domov.“

Když v den odjezdu dědeček doprovázel otce na konec vesnice, po dlažebních kostkách se rozléval ranní sluneční svit. Otec brzy zaplašil velké naděje, jež do něj dědeček vkládal: soustředil myšlenky na cestu a nemohl se dočkat, až bude daleko od těchto vyčerpaných polí a pusté vesničky a začne samotářsky kočovat a svobodně se potulovat.

André Lebon

U šanghajského nábřeží poutala tlustá lana k černým železným kůlům mola v přístavišti Š'-liou-pchu francouzský linkový parník *André Lebon*. Vysoko nad vodu čněla olivově zelená příď lodi, z jejíž dvou cihlově červených komínů stoupala pára a halila břehy a západní podniky podél řeky. Parník měřil od příďe k zádi 160 metrů, byl větší než malá vesnice a člověk málem nedohlédl z jednoho konce na druhý. Ozýval se neustávající pokřik pouličních prodavačů nabízejících své zboží, běžců zapřažených v rikšách, bosých přístavních dělníků, nosičů vlekcoucích na ramenou těžké lodní kufry a všech možných cestujících táhnoucích své osobní věci.

Šanghaj se třemi miliony obyvatel byla koncem dvacátých let skoro tak velká jako Londýn, New York, Tokio či Berlín. Přístaviště Š'-liou-pchu (v obvodu 16), postavené v šedesátých letech 19. století, kdy se Šanghaj stala smluvním přístavem, teď bylo nejuspěchanějším a nejrušnějším místem ve městě. Všichni čínští dělníci, kteří se za první světové války vydávali do Evropy, a mladí lidé, kteří tam v poválečných letech mířili za studiem, začínali svou cestu zde.

Otec byl jedním ze stovek pasažérů krácejících po nástupním můstku na palubu *André Lebona*. Jakmile našel svou kajutu ve třetí třídě a odložil zavazadlo a malířské potřeby, připadal si v jeskyňovitém skladovacím prostoru lodi jako rýžový zrnokaz. Kabina byla úzká a přeplněná, palandy natěsnané blízko u sebe. Brzy se rozburácely motory a horko ze strojovny smíšené s pachem nákladu zaplnilo chodbu těžkým oděrem. Zahoukala lodní siréna a otec pozoroval, jak přístavní molo pomalu mizí v dálce.

Loď vyplula ze Šanghaje 9. března 1929 odpoledne. Za dva dny a tři noci dorazila do Hongkongu a po přeplutí Jihočínské moře se na čtyři dny zastavila v Saigonu, aby naložila náklad. Podle náložného listu, jenž byl součástí navigačního deníku vedeného kapitánem Augustem le Flahecem, náklad obsahoval 20 220 pytlů rýže, 2 958 pytlů mouky, 3 941 bednu kaučuku, 562 pytlů kávových bobů, 1 951 bednu čaje, 477 pytlů cínové rudy,

899 balíků hedvábné látky, 408 balíků surového hedvábí, 470 pytlů pepře, 300 pytlů duběnek a všechny možné jiné produkty o celkové hmotnosti 3 121 tun. Když otec sledoval jeřáby, jak ukládají bohatství koloniálních přístavů do lodního skladu, pocítil neklid, který ho po celou dobu strávenou v cizině nikdy úplně neopustil.

Sedmadvacátého března loď minula atol Maliku u jižního výběžku Indie. Otec, pohroužený do francouzské gramatiky, úplně zapomněl, že má narozeniny. O čtyři dny později dopluli do Adenu a odtud pokračovali do Džibuti na Africkém rohu. Po poklidné cestě Rudým mořem projeli Suezským průplavem a můj otec poprvé spatřil Středozemní moře. Po posledním bouřlivém úseku cesty dojeli přes Sicílii v pátek 12. dubna 1929 do Marseille. Tam otec nastoupil na vlak do Lyonu a odtud se už snadno dostal do Paříže.

Paříž ve dvacátých letech na návštěvníky silně působila hemžením aut a tramvají a rozrůstající se sítí metra. Mladému čínskému studentovi musela připadat jako zjevení svoboda, jakou si dopřávaly Pařížanky, které mohly – aniž by to kdokoli komentoval – kouřit na veřejnosti, mít vlasy ostříhané nakrátko, odvážně se oblékat a sportovat. Ernest Hemingway slavně vzpomínal na Paříž dvacátých let jako na „pohyblivý svátek“, avšak to, jak George Orwell líčí život v pařížském slumu, nabízí méně oslnivý obraz: „Byla to velmi úzká ulice – rokle vysokých, leprózních domů, prapodivně se naklánějících jeden ke druhému, jako by zamrzly v aktu hroucení. Všechny ty domy byly hotely až po střechu přeplněné nájemníky, většinou Poláky, Araby a Italy. Dole mívaly malá bistra, kde jste se mohli opít za šilink. V sobotu večer byla třetina mužských obyvatel té čtvrti namol.“ Můj otec Paříž, kterou Hemingway s Orwellem popisovali, poznal, ale jeho vzpomínky se lišily.

Zpočátku, aby ušetřili, se otec a několik jeho přátel rozhodlo, že nebudou bydlet v centru Paříže. Našli si byt ve Fontenay-aux-Roses, 10 kilometrů jihozápadně od centra, kam však jezdila

tramvaj. Otec se tam nastěhoval do domu Francouze jménem Grimm, drsného chlapíka, který hodně pil a dal otci první práci v obchodě s příslušenstvím k jízdním kolům. Později se otec přestěhoval do penzionu Hôtel de Lisbonne na rue de Vaugirard v šestém obvodu. Pokoj měl malý a vedlo přes něj hlučné potrubí, ale nájem byl nízký. Stará portugalská majitelka byla hodná a nedělala povyk, když se opozdil s placením.

Otec dychtivě navštěvoval muzea a galerie a každé odpoledne chodil kreslit modely do „Atelier Libre“ na Montparnassu, kde nízký vstupní poplatek lákal nadějně umělce jako on. Velmi dobře uměl zachytit pohyb jednoduchými čarami. Miloval barvy a lyrismus postav a krajin Marca Chagalla a uchvacovalo ho smělé novátorství impresionistických malířů.

Šťastným výsledkem jeho zapojení do francouzské umělecké scény bylo, že jednu jeho práci vybrali na jarní výstavu na proslulém, tón udávajícím Salonu nezávislých. Byl to malý olej, obraz nezaměstnaného dělníka, inspirovaný spíše jeho pocitem outsidera než jeho politickým smýšlením. Přijetí díla otci však pozvedlo sebevědomí.

Práce Aj Čchinga, 1929

Práce Aj Čchinga, 1929

Jako vizuální doklad otcova pobytu v Paříži se dochovala jediná černobílá fotografie. Je na ní skupina čtyř mladých mužů na louce. Mezi nimi stojí vedle malířského stojanu můj otec, vlasy má sčesané dozadu, štětec a paletu v ruce, zkrátka mladý asijský umělec. Upírá soustředěný a sebevědomý pohled přímo do aparátu a jeho tělo vypadá pod velkou hlavou ještě drobnější.

Během několika měsíců otec utratil všechny peníze. Dědeček mu poslal ještě dvě částky, ale pak už další příspěvky odmítal, a tak si otec musel začít přivydělávat, aby vystačil. Ráno co ráno zdobil v dílně vedené Američanem Douglassem krabičky na cigarety, na každou psal jméno zákazníka. Za jedno dopoledne otec zvládl pomalovat dvacet krabiček a vydělat si dvacet franků. Takto měl příjem šest set franků měsíčně a po zaplacení padesáti franků za nájem a asi deseti franků denně za jídlo si za zbývající peníze mohl kupovat knihy a malířské potřeby a hradit své denní výdaje. Několik měsíců po krachu na burze v roce 1929 však dílna musela zavřít.

Během první světové války Francie naverbovala asi třicet tisíc čínských „kuliů“ na podporu válečného úsilí. Jak vzpomíná jeden